

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2021

NR 4

2021-12-10

Färgrika böcker

Vid föreningens senaste bokauktion försålades ett exemplar av Svenska foglarna. Denna utgåva är en av många mycket vackra böcker som trycktes under 1800-talet och som dels hade färglitografier men också var mer eller mindre handkolorerade. Katalogiseringstexten för den sålda *Svenska foglarna* lyder:

Sundevall, Carl J., *Svenska foglarna*. Tecknade och lithographerade af Peter Åkerlund. 1856-1886. (6), 8 352, (2) s. + graverat titelblad, 84 färgpl. (nr 15-32 tryckta i färg, övriga handkolorerade), 2 rättelseblad i mindre format. Textdelen: Nyare välgjort skrbd. Ett grönt och ett gult främre häftesomslag medbundna. Planschdelen: Fint lätt nött samtida dek. skrbd (L.W. Levin Upsala).

Det kom efter Sundevalls död en kompletterande textmassa. Sundevall ansvarade för texten t.o.m. sid. 352 till samtliga sina fogelplanscher.

Carl Jakob Sundevall (1801-1875) var professor i zoologi vid Riksmuseum. 1835 utgav han en Lärobok i zoo-

logi. Den kom att användas vid läroverken och utkom i 8 upplagor. Som ett komplement till denna utgavs 1843 en Zoologisk handatlas i oktavform och med 32 litograferade planscher. En tredje upplaga av denna utkom 1860-63 i ett tvärkvartformat och kunde även köpas med planscherna i fin handkolorering.

Färglitografierna kom efterhand att ersätta handkoloreringen och blev också betydligt billigare produktionsmässigt. Före färgtryckets tid fick böckernas bilder färgläggas, koloreras för hand om de önskades i färg.

På 1700-talet kolorerade Carl Rising fjärilsplanscher och kunde med sin fina pensel förse en fjäril med 10 000 små punkter som efterliknade vingarnas fjäll: Carolina Acrel kolorerade 91 861 växtplanscher åren 1822-32.

Sammanlagt kolorerades omkring fem miljoner planscher i Sverige under 1700- och 1800-talet.

Bilden ovan är från Sundevalls fågelbok och visar några av bokens fåglar.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 070-74 26 518
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Org.nr.
Epost: soask54@gmail.com
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 070-550 00 98
jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@icloud.com

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 070-742 65 18
soask54@gmail.com

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Peter Johansson, Vänersborg. 070-544 75 39
peter.f.johansson@vgregion.se

Thomas Johansson, Tranemo. 070-531 18 03
tranan@antikvariattran.se

Niklas Krantz, Floby. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Anna Lokrantz, Lidköping. 0735-69 50 81
anna@lokrantz-kulturmiljo.se

Christina Ström, Skarstad. 0739-60 92 05
vatteljuset@telia.com

Årsavgift 2022: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar. Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Gunnar Andersson, Västra Frölunda
Ulla Enalid Thomsen, Ödsmål
Lilian Håkansson, Göteborg
Klas Jacobsson, St. Levene
Gunnel Jende, Vänersborg
Lennart Palm, Lerum
Gunilla Roos, Medelplana
Jan Rosander, Mariestad
Eva Wallman, Vänersborg
Göran Westlund, Vänersborg

60-årsjubileum 2022

Föreningen firar sitt 60-årsjubileum 2022. Detta skall firas ordentligt. En arbetsgrupp bestående av Gerd Ljungqvist Persson (sammansällande), Peter Johansson, Anna Lokrantz och Annicka Berggren har utsetts för att planera kring jubileet.

Digitala källor

Märta Tamm-Götlind år 1946. Foto: KvinnSam / Wikicommons

Kinnekulle hembygdsförening har en innehållsrik och trevlig hemsida. Här finns beskrivningar av de olika socknarna med sina gårdar, kyrkor och verksamheter, ett stort bildarkiv samt flera uppsatser och artiklar.

Ett material som jag ofta återvänder till är "Folkminnen från Kinnekullebygden", upptecknat av Märta Tamm-Götlind. Under åren 1940-1952 hade hon i uppdrag av Landsmålsarkivet i Uppsala att beskriva gamla tiders herrgårdsliv på Kinnekulle.

Senare kom detta uppdrag att vidgas och handla om mycket mer än så; om seder och bruk, klädedräkter, redskap, hur man firade högtider och hur olika yrkesgrupper levde. Under somrarna cyklade hon runt på Kinnekulle och intervjuade sammanlagt 140 personer. Dessa var till stor del äldre människor, som mindes och kunde beskriva händelser och levnadssätt från det sena 1800-talet.

Hela materialet finns hos hembygdsföreningen och består av 1560 arkivblad i A5-format med anteckningar, foton och teckningar.

Anteckningarna har i senare tid skrivits av på dator av Lena Brodin och Freddie Wendin, och tillgängliggjorts på hembygdsföreningens hemsida. Dokumentet är på över 300 sidor. Längst bak finns ett bra register för att lättare hitta om det är något särskilt man letar efter.

Gå in och botanisera på kinnekullehembygd.se, där finns mycket att upptäcka!

Anna Lokrantz

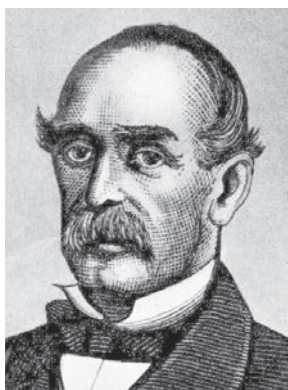
Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida. Just nu har vi 677 som gillar sidan!

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebooksida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

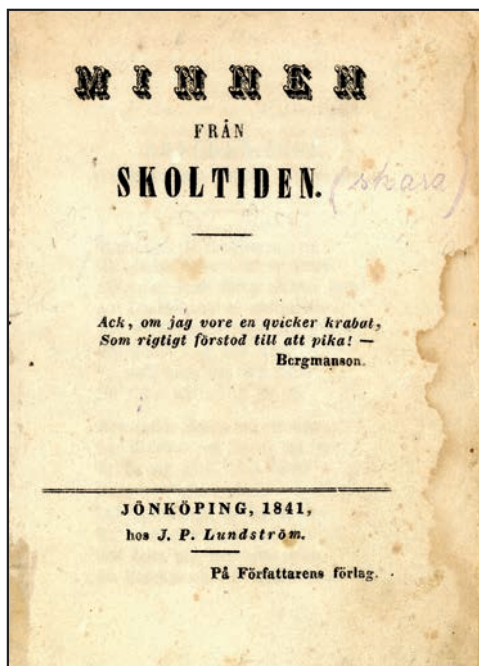
På vandring med Maximilian Axelsson

Namnet Maximilian Axelsson säger väl inte så mycket för oss idag. Trots att han skrivit ett stort antal berättelser, noveller, naturskildring liksom en järnvägsbeskrivning (*Beskrifning öfver södra stambanan mellan Malmö och Falköping: topografisk historisk skildring*. Jönköping, 1865) hör han idag till de litterärt glömda västgötarna. Kanske därför att han inte skrev särskilt mycket om Västergötland trots att han var en genuin västgöte. Västerdalarna, Värmland och Säter och Siljan liksom en och annan Stockholmskildring finns upptecknade i hans bibliografi men ingen "ren" västgötabeskrivning om man nu inte räknar några noveller med Göteborgsmotiv och framför allt hans *Vandringar i Göteborg och dess omnejd* (se nedan) till denna genre.

Johan Eugen Maximilian Axelsson föddes i Horn 1823 som son till kaptenen N. G. Axelsson. Han skrevs in i Skara skola 1835. Bland skolkamrater kunde han räkna ett flertal som kom att bli goda författare av västgötsk litteratur. Här fanns Claes Johan Ljungström, Anders Sundler, Herman Bjursten, August Florén, Pehr Adolf Hagström, Karl Torin och Johannes Sundblad för att nämna några av dem. Inte minst Sundblad kom att skildra skollivet i Skara liksom beskriva flera av sina skolkamrater i de många böckerna han gav ut med innehåll av västgötsk kulturhistoria.

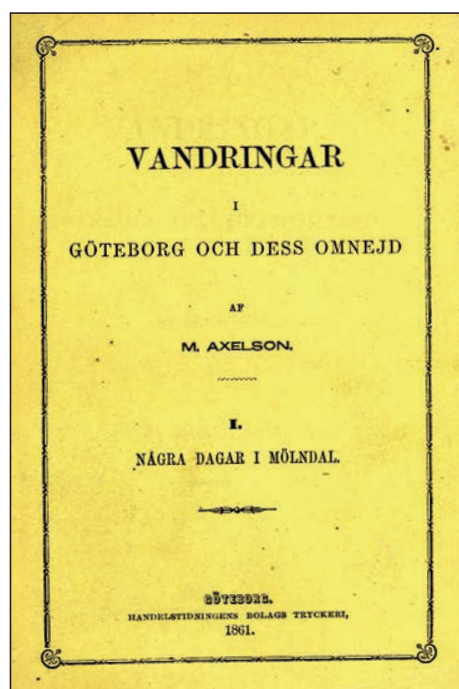
Axelsson flyttar till Lund 1843 för att bli student och året efter till Uppsala för att där bli tidningsman. Redan 1841 hade han givit ut sin första skrift, dock anonymt; *Minnen från skoltiden*. Jönköping 1841. 18 s. Verket kallas en "hjältedikt" och handlar om skolupproret i Skara 1838. Denna skrift får idag betraktas som ytterst rar.

I början av 1850-talet bosatte sig Axelsson i Stockholm, där han dels tjänstgjorde som extraordinarie kanslist i poststyrelsen, dels arbetade som privatlärare. Han blev medarbetare i *Allmänna Tidningen* 1853, var redaktör för *Tidning för Fahlun län och Stad* 1856, redaktör för *Allmänna Öresunds-Posten* 1856-57 och för *Illustrerad nyaste söndagsmagasin* 1857-58.

I slutet av 1850-talet bosatte han sig i Göteborg där han blev lärare vid sjömans-sällskapets skola och i den judiska Göthildaskolan. Han var medarbetare i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 1860-1864 och författade där bland annat reseskildringar och följetonger. År 1865 grundade han tidningen *Förposten*, från början ett specialorgan för Majorna och var fram till 1869 dess redaktör.

1870 flyttade Maximilian Axelsson tillbaka till Stockholm och medverkade där i *Dagstelegrafen* och *Fäderneslandet* samt främst i *Svenska medborgaren*. Senare kom han till Blekinge, där han 1874 blev redaktör för *Nyare Blekingeposten* och därefter medarbetare i *Karlskrona Veckoblad*.

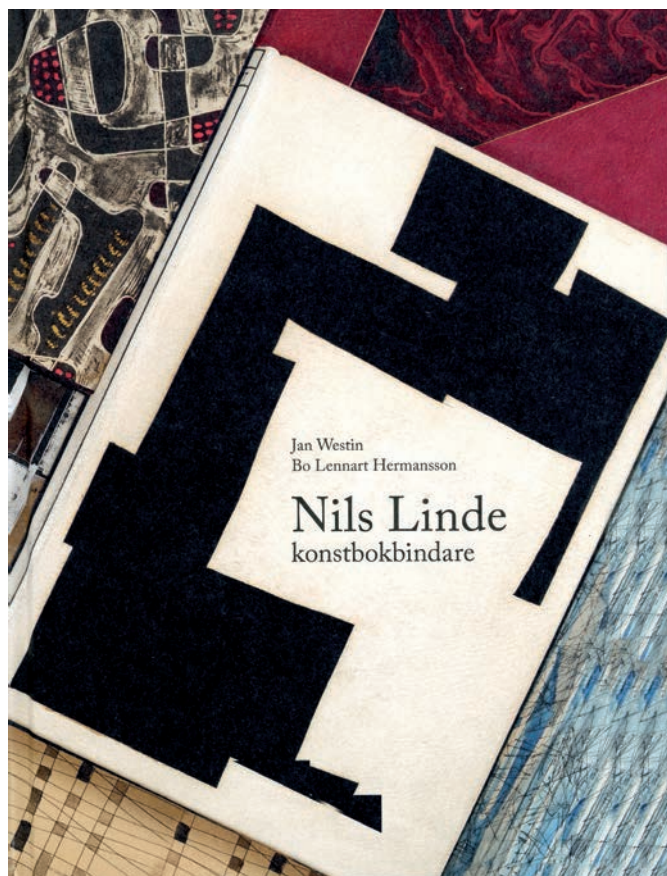

Två små Göteborgsberättelser är värda att notera; *Sådan kan kärleken vara: berättelse ur Göteborgslifvet*. Göteborg, 1860 och *Vandringar i Göteborg och dess omnejd I-II*. Göteborg 1861-1862. Den senare boken blev jag lycklig ägare till då den försålades "på nätet" i somras. Det visade sig vara ett perfekt exemplar med samtliga häftesomslag medbundna och i trevligt marmorert pappband med Harald Thorssons exlibris både i pappersvariant på inre pärmen och som namnskiffer på frampärmen. Första delen handlar om *Några dagar i Mölndal* där Axelsson besöker fabriker och andra viktiga platser. I del II får vi följa med till Lorentska fabrikerna, Trädgårdsgatan, Haga, gamla Allén och till Katrinedal. Som den gamle tidningsman han är noterar Axelsson det mesta som kommer i hans väg och dessa beskrivningar blir därför värdefulla för intresserade läsare i dag.

Maximilian Axelsson gifte sig vid 50 års ålder 1873 med Oda Törnblad. De kom inte att få några barn. Han dog 1884 i blekingska Lyckeby. I en notis över honom kunde läsas: "Fattig var han och led tidtals rent av nöd, men sin heder sålde han aldrig".

Johnny Hagberg

Ny bok om Göteborgsbokbindaren Nils Linde

På senare tid har det kommit ut två intressanta bokbindarmonografier, den ena av Björn Dal rörande det Berggrenska bokbinderiet i Lund under 1800- och 1900-talen, den andra av Jan Westin och Bo Lennart Hermansson om bokbindaren Nils Linde i Göteborg och hans verksamhet. Det är bara att hoppas på att dessa arbeten är början på en ny våg av skrifter i ämnet och att det kommer fler skildringar av de här slagen över såväl enskilda bokbindare och bokbinderier, som översikter över olika städers bokbindare i äldre tider. De båda nämnda arbetena ger nämligen mersmak.

Dessa böcker visar på hur olika infallsvinklar det går att närma sig ämnet med. Medan Björn Dals bok "Bunden uti Lund" (2020)

i mycket är en spännande detektivjakt bland gamla bevarade band med dokumentation av stämplat och överdragspapper som huvudsyfte och där de biografiska uppgifterna står i bakgrunden, så är boken om Linde mer av en biografi över privatpersonen, konsthantverkaren och företagaren med en generös och representativ genomgång av produktionen.

Lindeboken, som denna recension fortsättningsvis kommer att behandla, innehåller även värdefulla översiktskapitel om bokbandskonsten i Sverige och inte minst om verksamma bokbindare i Göteborg strax före och under Lindes halvsekel i branschen. I den biografiska delen får även den idrottsintresserade lite till livs. Nils Linde (1890–1962) hade även en framgångsrik idrottskarriär och deltog bland annat i Stockholmsolympiaden 1912. Det kan säkert förklara den tävlingslust med vilken han deltog i många utställningar och gärna på ett dominerande sätt. Vid Göteborgsutställningen 1923 hade han en stor monter och band dessutom den gigantiska minnesbok där alla utställningens besökare fick skriva in sina namn. På den stora bokbandsutställningen på Nationalmuseum 1950 deltog hans bokbinderi med hela 130 bokband och dominerade stort. Författarna kallar denna utställning för hans genombrott och refererar till en rad samtida recensioner, inte minst i Stockholmspressen. Själv tycker jag efter läsningen av boken att det snarare borde ha kallats ett andra genombrott eller möjligen ett genombrott bland Stockholmspubliken. Lindes framträdande roll på Göteborgsutställningen och andra beskrivna framgångar i boken visar på att han redan haft sitt egentliga genombrott flera decennier tidigare.

Att utställningen på Nationalmuseum var ett viktigt utvecklingsprång är däremot helt klart och det fruktbara samarbete med konstnärer som var en del av detta beskrivs ingående och intressväckande. Boken tydliggör verkligen hur Linde under sin karriär kom att ompröva estetiska ståndpunkter och sätt att utforma sina bokband. Det är ibland svårt att tänka sig att bokbanden som avbildas från de olika tidsperioderna är utförda av samma person.

Att boken är mer fullödlig vad gäller senare delen av Nils Lindes verksamhet är författarna väl medvetna om. Källorna är fler från senare år och betydande delar av de bokband som visades på Röhsska museet och Kungl. biblioteket 1960–61 finns bevarade i familjen. Samtidigt är det nog mer att finna och jag hoppas att boken kan inspirera till att ytterligare information om denna

skickliga bokbindare dyker upp och inte minst att fina bokband kommer fram på marknaden.

En viktig del av boken är såklart de många bokbandsillustrationerna. Ibland är de reproducerade ur gamla trycksaker, men ofta nytagna för denna bok och huvudsakligen av god kvalitet. Inte sällan önskar man att illustrationerna var större, men bokens format är samtidigt mycket läsvänligt. En sektion med utvalda avbildade bokband på tjugo uppslag ger en vacker och pedagogisk sammanfattning av Lindes livsverk och utvecklingslinjerna i detta.

Varför inte Göteborgs två mest profilerade boksamlare under Lindes verksamhetsperiod, Gustaf Bernström och J. Viktor Johansson, anlitate honom är en fråga som återkommit i mitt huvud under läsningen, trots att den inte alls ställs i boken. Möjligen handlade det om personkemi, men även om olika tekniska och estetiska uppfattningar, där de båda nämnda samlarna sannolikt föredrog Gustaf Hedbergs bokbinderis mer franskoriterande och tillbakablickande gracila stil framför Lindes mer tyskinpirerade och modernistiska inriktning med sitt mer kraftfulla uttryck. Att de båda herrarna saknades i den återkommande kundkretsen måste under alla omständigheter ha grämt Linde. Att denne emellanåt kände sig åsidosatt och inte tillräckligt uppskattad framgår tydligt av boken.

Sammanfattningsvis kan sägas att boken om Linde är både en stunds givande läsning och ett oundgängligt verk för referensbiblioteket.

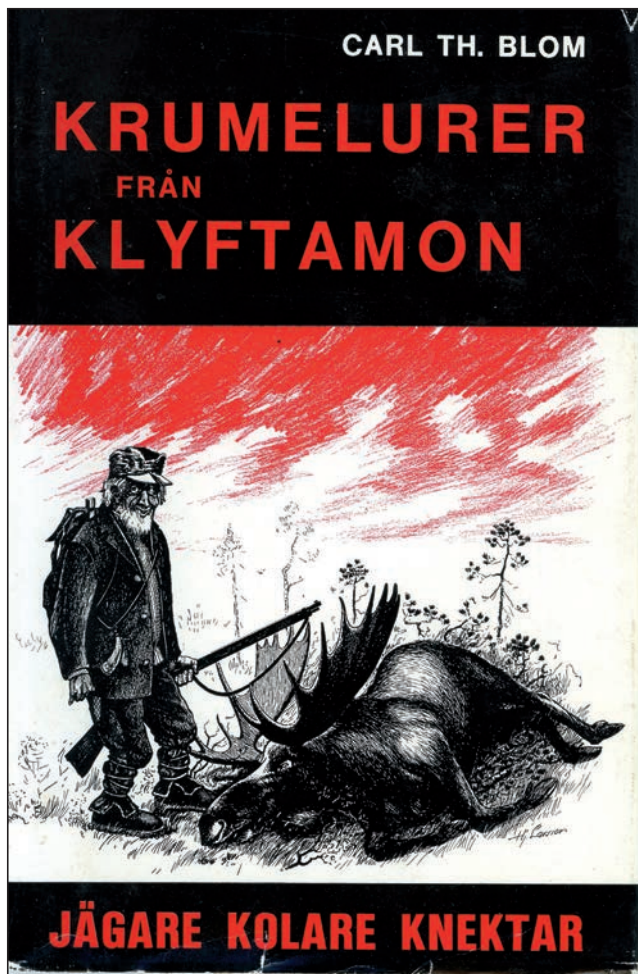
Westin, Jan & Hermansson, Bo Lennart. **Nils Linde. Konstbokbindare**. Mölndal, 2021. 184 sidor. Opappband.

Mats Rehnström

Bokbindare Nils Linde

Vandringssägnen om rövarna i skogen

En spridd vandringssägen runt om i Sverige på temat grottor brukar gå under beteckningen "Tolv man i skogen".

Författaren och båtbyggaren Carl Th Blom (1893–1970) fick som barn ta del av många historier och skrönor, både modern och morfadern var goda berättare. Blom var minnesgod och som vuxen nedtecknade han allt han hört i sin barndom och gav ut en samling berättelser och skrönor med titeln "Krumelurer från Klyftamon", som trycktes samma år han avled, 1970.

Den första berättelsen i boken, "De tolv rövarna", var ruskig och fångslande, minns han, och den stannade för alltid kvar i hans minne. "När jag var liten hörde jag den från mors läppar, när jag satt nedkrupen på golvet vid hennes spinnrock. Självt hade hon hört den på samma vis på golvet framför spishällen av sin morfar."

Berättelsen om "De tolv rövarna" placerar han geografiskt i den väldiga Klyftamoskogen, en trakt som han kände väl. Klyftamoskogen var så stor att man inte riktigt visste var den började eller slutade. I tre härad, Kinne, Vadsbo och Valle, bredde den ut sig. Mitt i denna urskog ligger sjön Vristulven, en underlig sjö och ett underligt namn. En sjö som varken är rund eller avlång, trekantig eller fyrkantig utan oregelbunden, obeskrivlig och hemlighetsfull och inte långt därifrån ligger en egendomlig stenhåla, i folkmun kallad "Tjuvåmmen" (Tjuvugnen).

Handlingen utspelas i brytningstiden mellan hedendom och kristendom. På Klyftamoskogen lever ett fredlöst rövarband, som ägnar sig åt att stjäla boskap och mat från bönderna. Inte minst har de stulit kyrkdörren till Lugnås gamla kyrka. De är omöjliga att fånga in, de lämnar inga spår efter sig och ingen vet var deras tillhåll ligger. Rövarna var en stor plåga för alla dem som bodde i denna skogstrakt.

En ung flicka, Kajsa, som tjänar piga på skogsgården Bulsebo-darna, vallar boskap på skogen. Trots att hon är mycket vaksam blir hon denna dag omringad av en flock vilda karlar beväpnade med pilbågar och dolkar. De tar skällkon, slaktar ungtjuren och tvingar flickan att följa med dem. Hon förs med förbundna ögon till deras hemliga tillhåll djupt inne i skogen, till den så kallade Tjuvåmmen, "hon fann sig instängd med ett dussin män i en stor koja av torrakor och ris". Vid kojans ingång skymtar hon en dörr, som hon till sin glädje igenkänner som den stulna kyrkdörren från Lugnås kyrka. Denna kyrkdörr, som hört psalmsång sjungas och hört Guds ord läsas och predikas, blir hennes stora tröst under de sju år hon tvingas bo hos rövarna. Hon tilldelas sysslor av Thor i fjället, rövarhövdingen, som hon utför under fruktan och bävan. Hon skall laga mat, laga trasiga kläder och mjölka kon. Mjölkingen blir en lättnad, det är enda tillfället hon får komma utomhus, för övrigt vaktas hon hela tiden.

Värst är det när hon tvingas ingå "äktenskap" med den brutale Thor som utan klockor och präst tvingar sig på henne. Varje år föder flickan ett barn och varje gång bär Thor bort det, "kanske slogs de ihjäl och begravdes i skogen"... Den enda tröst flickan känner är att barnet burits genom Vite Krist's dörr.

Flickan är en överlevare och tiden i kojans har gjort henne slug. När det nu är dags att fira den sjunde julen har rövarna stulit mat och brännvin. Det enda som saknas är en fet julost. Nu ser hon sin chans och lyckas övertala rövarna att låta henne ta sig till bygden för att stjäla en julost. Som kvinna blir hon inte misstänkt och hon vet precis var julostarna lagras. Med handen på kyrkdörren svär hon att inte tala med en levande människa och vara tillbaka innan hanegället ljuder.

Väl framme vid gården, där hon tjänat som piga, smyger hon försiktigt in i stugan utan att knacka. Allt arbete avstannar och husmoran skriker Vite Krist, Herre, Kajsa går igen! Tack och lov, så blir hon igenkänd. För att hålla sitt löfte att inte tala med en levande människa vänder hon sig till spisen och börjar sjunga visan om hur hon blev bortrövad; "Bjällekona binna di, å svarte stuten stinga di, å mäk släpa di långt bort te Thor i fjället". Hon fortsätter berätta för spisen var rövarna håller till, i en åm i berget. Nu ska det firas jul i kojans, mat och dryck finns, men jag skall skaffa fram julosten. "Å så här tänker jag göra. Nu går jag ut i mjölkboå å tar mäk en ost. Sen går jag te laet å tar en halmkärve å sen släpper jag ett strå här å där på backen å på buskagrena så långt jag vågar. Sen ska jag bryta en kvist eller två tills den stora dubbeltalla syns. Då är ingången te riskoja rakt fram"...

Bud går mellan gårdarna, ett härnadståg mot rövarna planeras. När morgonen gryr är männen samlade med pilbågar och pilar, knivarna och vargspjuten är slipade. Mycket riktigt kan de följa Kajsas halmstrån och avbrutna grenar och efter några timmar har de nått fram till kojans. Rövarna övermannas och fångslas, bara den sluge Thor lyckas komma undan. I kojans hittas mängder med tjuvgods; pengar, silversaker, kläder, vapen och matvaror. Det som inte kan tas med förstörs. Kojan sätts i brand och den "värmda segrarna och där åt de sina medförda matsäckar och glammade av hjärtans lust och pysslade om sina vid striden i kojans erhållna blesyrer". När elden brunnit ut förs rövarna "bundna vid varandra likt negrer i en slavkaravan omilt framåt av de ilska bönderna och drängarna för att vid ankomsten till bygden överantvaras åt överheten för att dömas och sona sina brott med livets förlust".

Berättelsen avslutas med att Kajsa tackar Vite Krist för sin underbara räddning och att hon under sju år har fått vakta hans dörr och att tack vare henne så kunde den återföras till sin rätta plats i Lugnås kyrka.

Selma Lagerlöf och novellen Frid på jorden

Selma Lagerlöf har skrivit en novell på samma tema som i "Rövarna i skogen". Denna novell har dock ett helt annat slut, och som titeln visar vill den påminna människorna om att hålla fred och frid på jorden, vilket är julens viktigaste budskap.

Det är julaftonskväll och helgdagsfrid råder i stugan. På golvet ligger halm utstrött och två talgljus brinner på bordet. Husfadern läser högt ur Guds ord om herdars tillbedjan och änglars fridshälsning. Då öppnas dörren helt försiktigt och en varelse smyger in. Det är dottern Magnhild som först ser den inkommande och helt förskräckt viskar hon till fadern, se där vid dörrposten! Först upptäcker han bara något grått och förtorkat liknande en stubbe, som är täckt med näver och skinnflikar. Ett par utmärglade fötter sticker fram under flikarna med trasiga näverskor på. Ett långt grått hår är kastat framför ansiktet och när en benig hand för bort håret stirrar ett öga vilt fram ur sin håla. Magnhild stirrar förskräckt på varelsen, som på något underligt vis verkar bekant. Kan det vara Urd, systemen som försvann spårlöst för tio år sedan? Förändringen är så total, hon minns sin vackra syster, vit och röd, gullhårig, ung och ljuv och som några dagar senare skulle stått brud. Skamset tänker Magnhild på att det var hon själv som gifte sig med fästmannen. Det blir svårt att övertyga fadern och mannen att detta är Urd, detta tossiga troll. Varelsen går runt i stugan snusande och nosande som ett djur. Hon blir undrande stående framför golvuret och sängen där modern låg sjuk för så längesedan är tom. Varelsen öppnar den besvärliga ugnsluckan utan svårighet och där fångar hon in katten, som först fräser men sedan lugnt lägger sig i hennes knä och börjar spinna. Nu kan ingen i stugan längre tveka om vem den underliga varelsen är utan detta är verkligen den försvunna Urd som kommit tillbaka.

Nu börjar varelsen helt oväntat tala med katten, men det är nästan omöjligt att förstå de kraxande ljud som kommer ur hennes strupe. Magnhild kryper nära intill för att höra bättre. "Jag talar om allt detta för katten, för ingen annan än katten. En vecka innan jag skulle stå brud, blev jag bortsläpad av ett rövarfölje. De förde mig till sin håla i berget och där stängde de mig inne. De lät mig behålla livet om jag svor att inte för någon människa skulle förråda var de hade sitt tillhåll. Jag var varit deras tjänstepiga och jag har fött rövarhövdingen sju barn, som han dränkt i älven. De är nio rövare, nio ogärningsmän. De lever av stöld, och de förnöjer sig med mord. De bor i en håla i berget, där har ingen förstått att söka dem.

Jag talar om för katten, att jag har samlat arter och gryn för att strö på marken, ända från den stora stenen, som stänger hålan, och hit till stugdörren.

Jag talar om allt detta för katten, inte därför att de har tagit mig bort från far och mor, inte därför de rövade mig veckan innan jag skulle gifta mig, inte därför att de hållit mig instängd i mörker och köld, inte därför att mitt hår har blivit vitt och min fagra ungdom är borta, utan därför att rövarhövdingen har kastat mina sju barn i älven."

När Magnhild har hört Urds berättelse är hennes ansikte hårt och strängt, hon känner smärta och vrede över det öde som blev systemen. Bibeln som ligger uppslagen på bordet med julevangeliets glädjebudskap slår hon hårt igen, "du befaller fred", men detta som Urd har drabbats av skall inte lämnas ostraffat. Jag vill ge mitt liv, lycka, för att hon ska bli hämnad. Men nu ställer jag undan dig, för det är andra läror än dina, som jag vill höra här i afton."

Fadern, som i vanliga fall är en fredlig man, känner en sådan sorg och vrede när han ser på sin dotter nedbruten både till kropp och själ. För hennes skull är han villig att ta hämnd efter faders sed och det utan hjälp av vare sig fogde eller länsman.

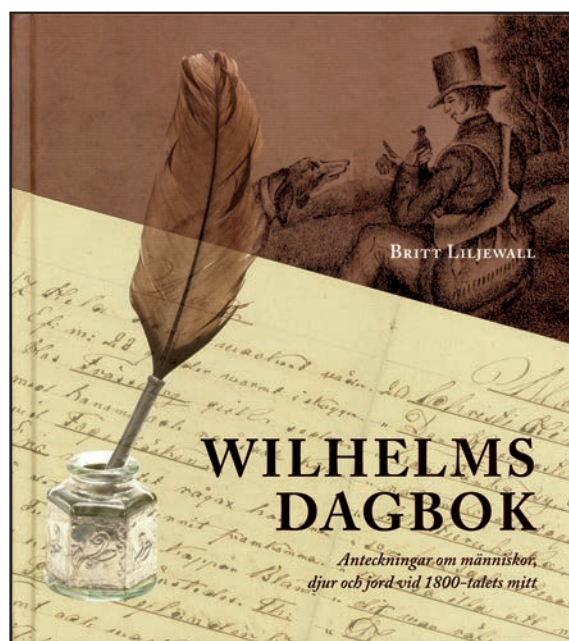
Julnatten används till att skicka bud till grannar och laga i ordning bössor och kruthorn och att slipa knivarna vassa. Magnhild stannar uppe ensam på natten medan mannen lägger sig för att vila några timmar. I sin ensamhet börjar hon tänka på fredsbud-

skapet i julevangeliet och tänker "inte kan det vara meningen att förlåta dem som mördade och stal". Är det inte Guds mening att de som far fram så mot en oskyldig ska straffas? Plötsligt hör hon ljud utifrån, som ett lätt prasslande. När hon öppnar dörren ser hon att vinterns första snö har börjat falla, små lätta flingor. Tänk att det snöar just ikväll och hon inser att snön kommer att falla djupt och dölja alla de spår som Urd har lämnat efter sig. Det kommer att bli omöjligt att hitta rövarnas håla så långt bort i skogen. Magnhild tar ner Bibeln från hyllan och börjar bläddra i den; "Jaså, inte en gång detta ville du", säger hon. "Inte en gång detta."

Selma Lagerlöf skrev novellen 1917 och den finns publicerad i samlingen Höst från 1933. Var sägnen spridd även i Värmland eller hade hon möjligtvis hört den berättas i samband med sin vistelse på Turisthotellet på Kinnekulle sensommaren 1901?

Annicka Berggren

Wilhelms dagbok

Västergötlands museum har med hjälp av historikern Britt Liljewall presenterat en ny bok med handling i Skaratrakten. Det handlar om två dagböcker, från år 1855 och 1860 skrivna av Wilhelm Robsahm som bodde på Entorp i Synnerby.

Boken handlar om livet på landet, jakt och fiske. Bl.a. om spännande jakt på både vargar och annat vid Rasefors i Ardala.

Britt har tidigare erfarenhet av att publicera och kommentera dagböcker. Tidigare rörde det sig om dagböcker skrivna av bönder. Det var i detta sammanhang hon hittade dessa båda dagböcker på Riksarkivet, men även Wilhelms fars dagböcker. Fadern Carl Henric Robsahms dagböcker publicerade hon år 2017, den kom då att kallas "Vackra dagboken", eftersom den var ovanligt vacker för att vara just en dagbok. Nåväl, sonens dagböcker är mycket prydligt skrivna och återges nu i sin helhet. Givetvis med Britts kunniga kommentarer. Att översätta en dagbokstext är en sak, men Britts kunniga kommentarer är verkligen något extra.

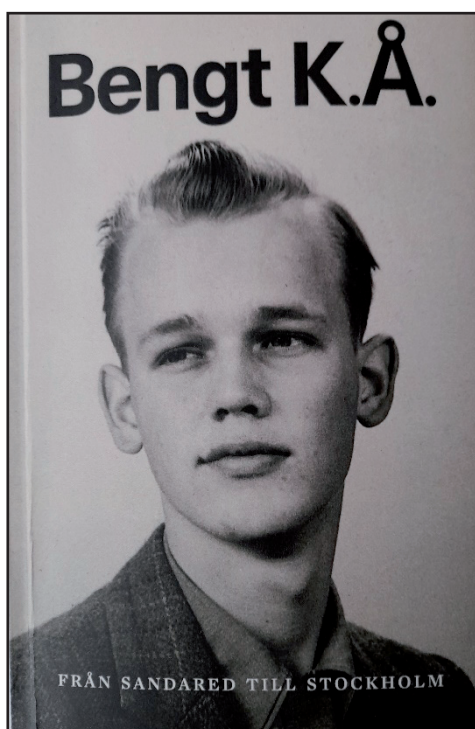
Frågan är om inte Wilhelms dagbok får priset för sin skönhet? Den är väldigt vackert illustrerad med foton som alla relaterar till dagboken och dess innehåll.

Boken omfattar 249 sidor och är inbunden.

Pris 200:- Boken säljs på Västergötlands Museum.

Sven-Olof Ask

Bengt K. Å. Johanssons självbiografier

Den nyligen bortgångne medlemmen av vår förening, det tidigare statsrådet, landshövdingen i Älfsborgs län, ordföranden i styrelsen för Riksantikvarieämbetet med mera Bengt K. Å. Johansson (1937–2021) skrev två självbiografiska böcker med västgötalitterär relevans. I den första, *Från Sandared till Stockholm* (2016) berättar han om sin västgötska bakgrund, uppväxt i industrisamhället Sandared, studietid på Högre Allmänna Läroverket i Borås och vid Göteborgs universitet. Ett dominerande tema i framställningen är klassamhället och det socialdemokratiska samhällsbygget. Den andra, *Dagar med Tage – stunder med Sträng* (2020), utspelas helt på riksplånet och beskriver hans tid som medarbetare till statsminister Tage Erlander och finansminister Gunnar Sträng, från att han 1963, direkt från studierna, rekryterades av Olof Palme till "handsekreterare" åt Erlander till hans tid som budgetsekreterare i finansdepartementet.

Johansson begränsar sig till att skildra det han själv upplevde av Erlander och Sträng, och hänvisar i övrigt till de många nyutkomna biografier som skrivits om dem, och för Erlanders del även till dennes publicerade dagböcker. Inga anspråk görs alltså på att kasta nytt ljus över Erlander och Sträng eller den tid de verkade i, utan Johansson vill istället "ge lite bakgrund och illustrationer till vad som skedde och hur vi tolkade det, vi som var i hans närhet". Han frågar sig vad det är han egentligen minns från åren hos Erlander. "Jag förde inga anteckningar av värde som jag kan gå tillbaka till. Det skulle jag naturligtvis ha gjort – och sedan skrivit en bok om det." Framställningen utgår i stället i hög grad från Erlanders dagboksanteckningar, som det egna minnet så att säga filtreras genom. Bland annat vederlägger han en misstanke Erlander uttryckte i dagboken om hans medverkan i en sammansvärjning mot honom efter valförlusten 1966. Johansson "deltog aldrig i några konspiratoriska samtal om att ersätta Erlander med Sträng", försäkrar han.

Dagarna med Tage bestod till stora delar av att öppna och besvara dennes post och skriva talutkast, men även av dagliga morgonmöten och enstaka statsbesök. Hos Sträng gällde det att pyssla ihop "Finansplanen". Stunderna med Sträng upptar en betydligt mindre del av boken än dagarna med Erlander och förefaller ha varit mindre personliga.

Det är inte en politisk memoar i strikt bemärkelse, och de egna insatserna som minister i Palmes och Carlssons regeringar och som landshövding och arbetsmarknadsförhandlare, vilket hade förtjänat en egen bok, berörs inte mer än glimtvis. Hans mycket omfattande privata arkiv som deponerats på Göteborgs landsarkiv och är tillgängligt för seriöst syftande forskning inbjuder därför till en uppföljning.

Oscar Söderholm

1700-talsvecka i Skara

Andra veckan i augusti pågick årets 1700-talsvecka i Skara som var den femte i ordningen.

Utbudet var brett med bl.a. föredrag, musik, uppträdanden, mat och försäljning. Den sista dagen var även marknadsdag där Föreningen för Västgötalitteratur deltog med bokförsäljning i ett marknadsstånd. En för dagen i 1700-talskläder upplädd Sven-Olof Ask representerade Västgötalitteratur.

Niklas Krantz

Snille och Blixt i Skaraborg

SNILLE OCH BLIXT

I

SKARABORG

En antologi från Skaraborgs Akademi

Snille och Blixt är Skaraborgs Akademis valspråk (på latin *Ingenium et Fulmen*). I årets antologi har hela sexton av Akademiens ledamöter skrivit artiklar. Här kan man läsa om snillen och blixtar, både bildligt och bokstavligt.

Jan Mårtenson, valspråkets upphovsman, talar om hur det gick till när det slutgiltigt antogs. Akademien utser Hedersskaraborgare. Årets, ett verkligt minnesgeni med världsrykte, presenteras av Helena Stålnert. Akademiens preses, Sören Häggroth, berättar om några snillen, med Carl von Linné i spetsen, som besökt vårt Skaraborg. Glaskonstnären Åsa Brandt ägnar sig åt de konkreta blixterna såväl i Lyrestad som vid Medelhavet.

Sin vana trogen fortsätter Sören Holmberg med ett nytt avsnitt i den skaraborgska historien, när det på 1800-talet stod och vägde mellan jordbruk och industri. Bengt Knutsson berättar om en enastående akademisk karriär från Botten till toppen, rektorsskapet vid Högskolan i Skövde. Det gäller Leif Larsson, rektor till 2010. Den nuvarande rektorn, Lars Niklasson, en sann karlsborgspatriot inbjuder oss att besöka fästningen som sedan sin tillkomst genomgått flera metamorfoser, också det ett snillrikt förfarande.

Marianne Ahrne tecknar ett kärleksfullt porträtt av en originell kvinna i Brismene, som är omgiven av hästar, åsnor och katter. Med blixstens hastighet färdas bröderna Timmy och Kevin Hansen fram i Anja Praestos presentation av dessa Skaraborgs världsberömda rallycrossförare.

De talrika skaraborgska innovationerna på industrins område får sin beskärda del i bidrag av Carl Henrik Ohlsson och Madelene Sandström, den förre talar om Skaraborg Invest AB och Science Park i Skövde, den senare om Marbodal, Kinnarps, Dagaårds och Ljusgårda.

För den som vill utveckla sina geniala drag ger Barbro Lennér Axelson viktiga tips, också för oss mera vardagliga människor. I

Lars Bäckströms artikel möter vi det stilla mullret hos företagare som Sivan i Vara och det betydligt högre bullret hos Bert Karlsson. Själv beskriver jag hur det gick till när Akademiens portalfigur, Johan Henric Kellgren publicerade sin berömda, polemiska dikt "Man äger ej snille för det man är galen".

I en svindlande färd från Sloveniens kullar över Frankrike till Skaraborg kommer Per Bergström fram till att det skaraborgska snilledraget ligger i att vila i friden, på latin *Hic Jacet Otium* (här vilar friden) där begynnelsebokstäverna bildar ordet HJO.

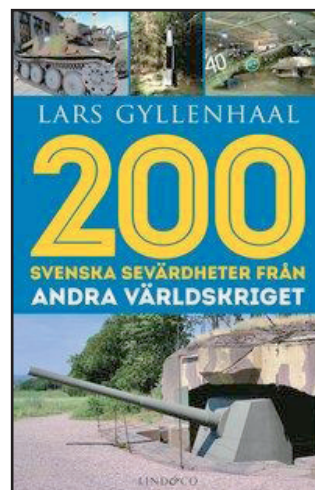
Om detta och mycket annat kan man läsa i denna antologi från Skaraborgs Akademi, där ledamöterna är stolta att tillhöra ett "län" vars identitet präglas av snillet blixtrande begåvning.

För att få upplysningar om författarna och om Skaraborgs Akademi och dess verksamhet kan Du besöka vår hemsida, skaraborgsakademi.se.

Boken **Snille och Blixt i Skaraborg**, som kostar 200 kronor, kan beställas från Karl-Erik Tysk, Sandbackagatan 3, 812 40 Kungsgården, på telefon 070-2132044 eller email: karlerik.tysk@gmail.com

Karl-Erik Tysk

Militärhistoriska sevärdheter

Lars Gyllenhaals bok "200 svenska sevärdheter från andra världskriget" är på 246 sidor varav Västergötland upptar 6 sidor och Göteborg 11 sidor.

Boken är en reseguide i spår som andra världskriget lämnat, och de är många även i Sverige. Runt om i landet, från norr till söder, finns bl.a. minnesmärken, bunkrar och flygvrakdelar.

I Västergötland har Gyllenhaal valt ut 7 platser i Alingsås, Karlsborg, Trollhättan och Kinnekulle. Vid Lövekulle camping i Alingsås fanns en sjöflygplats där byggnader och vägar finns kvar. Campings reception var en av flygvapnets baracker. Ett bomblager fanns på platsen.

Minnesmärken över omkomna flygare finns runt om i landet, Västergötland inget undantag.

I Göteborg uppmärksammas 7 platser i boken. Soldatgravarna på Kvibergs kyrkogård är naturligtvis omnämnda där ett stort antal allierade och tyska soldater har begravts.

Över 2000 svenska sjömän dödades under andra världskriget. Krigsseglarnas insatser var oerhört riskfyllda. Två av tre svenskar som omkom under krigsinsatser var sjömän.

Ett minnesmärke över krigsseglarna finns vid Lilla Bommen.

Niklas Krantz

Hårfagre, Blåtand och Tveskägg – om kungars kroppsliga binamn

För snart 150 år sedan firade Norge 1000-årsjubileum, räknat efter året 872 då Harald Hårfagre påståtts ha enat landet och bestigit tronen. Namnet Hårfagre syftar på kungens utseende, och kroppsliga binamn som syftar på håret, ansiktet eller huvudet är inte ovanliga i de medeltida källorna.

Den vikingatida, norske kungen Harald Hårfagre (till höger) tillsammans med sin far Halvdan Svarte (till vänster), avbildade i isländska Flateyjarbók från slutet av 1300-talet. Bägge lär ha binamn som syftar på håret.

Kungligt utseende

Binamn som syftar på en persons utseende dyker upp på flera ställen i de forntida källorna och vi känner till ganska många namnbärare. De verkar ha brukats brett i samhället och exempel finns att hämta även från det sociala toppskiktet. Bland de mest välkända är nog de vikingatida kungabinamnen *Hårfagre*, *Blåtand* och *Tveskägg*.

Harald Hårfagre och Halvdan Svarte

Harald Hårfagre föddes i Norge omkring år 850 och blev enligt legenden den förste att ena landet under en konung. En förklaring till binamnet ges bland annat i Snorre Sturlassons *Heimskringla*: Harald ville i sin ungdom gifta sig med konungadottern Gyda, men hon ansåg honom inte mäktig nog och skulle inte gå med på giftermålet förrän han var kung över hela Norge. Harald lovade att uppnå just detta och tillade dessutom att han inte skulle klippa eller kamma sitt hår förrän det var avklarat. I samband med detta fick Harald först binamnet *Lúfa* 'tjockt, mattat hår'. När han tio år senare var kung över det enade Norge kunde han äntligen klippa sitt hår, och fick som resultat sitt binamn *Hárfagri* 'hårfagre, den med vackert hår'. Haralds far Halvdan bar binamnet *Svarti* 'den svarte' vilket enligt *Heimskringla* även det syftar på håret, i detta fall på den mörka hårfärgen.

Harald Blåtand och Sven Tveskägg

Harald Blåtand var kung av Danmark under 900-talets senare hälft och enligt egen utsaga den som först kristnade landet. Hans binamn förekommer tidigast som *blatan* i Roskildekrönikan från mitten av 1100-talet, motsvarande ordet **blátǫnn* 'blåsvart tand' eller 'svart tand' och tolkas oftast som att kungen haft just en mörkt missfärgad tand. Harald Blåtands son Sven blev även han kung av Danmark, känd i de isländska källorna under binamnet

Tjúguskegg. Förleden är samma ord som svenskans *tjuga* 'högaffel' (jämför *Forkbeard*, den engelska formen av binamnet) men på svenska och danska återges det oftast som *Tveskägg*, 'tudelat skägg'. Bägge versionerna åsyftar uppenbarligen samma sak, nämligen ansiktsbehåringens delade eller gaffelliknande form.

Håkan Röde och Ragnvald Knaphövde

Mindre välkända är nog binamnen burna av de svenska kungligheter Håkan Röde och Ragnvald Knaphövde. Håkan Röde lär ha varit kung i Sverige under den senare hälften av 1000-talet och binamnet syftar antagligen – likt den upptäcktsresande vikingen Erik Röde – på hårets färg. Ragnvald Knaphövde blev vald till kung i Uppsala någon gång under början av 1100-talet men blev nästan genast ihjälslagen av västgötarna. Binamnet Knaphövde kan tolkas som 'den knaphövdade' och syftar då kanske på ett klotrunt huvud eller på hans dåraktighet.

Binamn om huvudet särskilt vanliga

Gemensamt för dessa kungliga binamn är att de alla syftar på en del av namnbärarens hår eller ansikte, delar av huvudet. Andra delar av kroppen förekommer förstås också bland kungliga binamn (till exempel Haakon *Herdebrei* 'bredaxlad' och Inge *Krókhrygg* 'krokrygg') men just huvudet verkar ha varit en särskilt populär kroppsdel att bilda binamn efter, och inte bara för vikingatida kungar. I arkiven för Sveriges medeltida personnamn hos Isof i Uppsala finns många kroppsdel relaterade binamn, och de flesta av dessa verkar syfta på någon del av namnbärarens huvud. Namn som *Skægge* 'han med skägget', *Mund* 'mun', *Hvithar* 'vitt hår, vithårig' och *Hovudh* 'huvud' förekommer alla flera gånger i de medeltida källorna. Bland de allra vanligaste var binamnet *Skalle*, antagligen oftast i betydelsen 'skallig' (jämför karaktären *Skalle-Per* i Astrid Lindgrens böcker om Ronja Rövardotter). Möjligtvis beror huvudets särställning bland kroppsbinamnen på att det är en väldigt visuellt framstående del av en person och att ansiktet och håret har en så stor roll för hur vi uppfattar människors utseende. Om namngivningsgrunden dessutom var vanligt förekommande kan det bidra ytterligare till ett binamns förekomst. Det skulle kunna förklara varför binamnet *Skalle* var så populärt – antagligen var hårförlust bland män lika vanligt då som nu.

Birger Mård

Publicerad med tillstånd av (Institutet för språk och folkminnen) ISOF

Ett förödande blixtnedslag i Västtomten Stenum, augusti 1802

Ur Carlschronas Wekoblade 1/9 1802 klippes nedanstående trista historia. Eftersom den förefaller författad på Härlingstorp, förledes man att som dess upphovsman i första hand misstänka godsets ägare *Lars Herman Gyllenhaal* (1757–1830). Han lät 1821 i Mariestad trycka en "Underwisning i landthushållningen för Skaraborgs läns allmoge i frågor och svar" om 124 sidor tillsammans med prästen *Jakob Wallgren* (1783–1850). Den senare uppges visserligen i Warholms herdaminne ha varit "väl kunnig i landtbruk och handaslöjder". Men efter prästvigning 1808 lär han ha kommit till NorraVings pastorat och prästgård som vice pastor först 1813.

Wallgren efterträdde då *Jonas Kullborg* (1763–1819). Pastoratets komminister hette *Peter Alander* (1752–1821). Han bodde på Brogården eller Brunnsgården i Stenum. Den kallas i dagligt tal Prästgården såsom dylikt boställe fram till början av 1920-talet.

Varken Kullborg eller Alander gjorde sig kända som skribenter. Men man kan naturligtvis inte helt utesluta någon av dem som meddelare av det följande katastrofala åskvädret i Stenum 1802. Märkligt är dock att inga andra dagstidningar tycks ha redogjort för tragedin. Ty redan på denna här tiden var det vanligt att lokalblaskor citerade varandra. En förklaring kan vara att Kungliga biblioteket (ännu?) inte råkat skanna den tidning som rimligtvis bör ha varit "Wekobladets" källa. Ty Skaras med omnejd kontakter med Karlskrona var väl i början av 1800-talet endast "båtsman-namässiga", eller?

För att göra den kompakta textmassan något dragligare för nutida läsare, har den uppdelats i stycken efter punkt. Något enstaka förlegat ord har förklarats inom klammer:

"Härlingstorp nära Skara:

Den 11 sistledne Augusti [1802], efter en owanligt warm förmiddag, upsteg klockan mellan 2 och 3 eftermiddagen i Sydwest ett swart moln, säkert förebud till åskan, hwilken ock straxt utbröt med gruffligt slagregn och hagel till små äggs storlek, hwarwid en ibland de mäst rysliga händelser, som åskans förfärande makt förorsakat, timade [=hände].

I Stenums Socken af Wallenhärad[!], der 44 personer wore ute att bärga på mader under Westtomten, lydande under Härlingstorp, togo 10 af deßa sin tillflyckt under owädet wid en hö-häbja, hwar på de arbetat, men njöto ty wärr! ej länge detta skydd, för-rän ett förfärligt åskeslag slog dem alla 10 till marken, hwaraf 5 dogo genast, de andre 5 lågo sanslöse tills det öfriga folket, som stält sig på 200 stegs afstånd wid en ladugård, wäckte dem ur sin dwala, att bli witnen till den oförmodade förwandling, som deras nyß med dem friska och raska grannar inom ögnablicket undergått, och att känna de egna mer och mindre skador, som de sjelfwa lidit af ljungelden.

På de 5 döde syntes en blånad öfwer hela kroppen, och de andre 5 kände sig liksom brända, och i synnerhet en swårighet för att gå, men sade sig deßutom legat såsom i den ljufwaste sömn, tills de blefwo af sine grannar återbragte till känslan af lifwet och swedan.

Märkeligt är äfwen, att en af dem, som blefwo ihjelslagna, stod under armen på en annan karl, som blott fick en kontusion i nedra delen af kroppen, och samme karl hade näst intill sig 3 på en, och 2 å andra sidan af dem som dogo.

Deßa 5 woro alla från ofwannämnda ställe Westtomten, nemligen Man och hustru, af hwilka hustrun gift första gången 1800, mistade efter 2:ne månader sin förra man, äfwen af en wådlig händelse, och nu Annandag Pingst i år wigdes wid denna unga Enkmannen, hwilken hon nu följde i grafwen; en annan gift man, och 2:ne ogifte Bröder i samma gårdar, af hwilka de första lemnade efter sig 2:ne fader- och moderlösa barn, som ännu icke fullkomligt kunna känna den förlust de lidit; den andre, en

sörjande Enka och 3:ne faderlösa små; och de bägge Bröderna, gamla föräldrar, som sakna sin ålderdoms tröst och stöd.

Bägge de gifte bönderna woro födda på stället, der deras förfäder bodt en lång tid tillbaka.

Alla 5, såsom hwar i sitt slag af de nyttigaste människor, woro i sin bygd almänt älskade och nu saknade af husbonde, anhöriga, släkt och wänner.

Men — förlusten af deras lif bör icke blott smärta enskilda; allmänheten har äfwen här förlorat 5 nyttiga medlemmar, mönster af flit och beskedligt uppförande, och något hwar [=envar, var och en?], som wet att wärdera förtjensten äfwen under låga tak, skall icke utan rörelse betrakta denna ömkliga händelse.

Hade ej den ladugården warit så nära, utan alla deßa 44 personer sökt sitt skyggd wid hö-häbjan, så hade förmodligen mängden af den blifwit offer för åskans allkraft, åtminstone mer eller mindre deraf skadade.

Det bör lända till en warning för hwar och en som är ute på fältet, då åskan börjar gå, att ej ställa sig under trän, skocka sig tillsammans wid höstackar, eller annat dylikt, som kan draga den till sig, och detta är icke det första bedräfliga exempel, som wisar faran häraf.

Och så berättar en af de 5, som blifwit wid lif, att hustrun, som blef ihjälslagen, bedit dem allesamman, då wädet war som swårast, att gå derifrån, med dessa ord: **mina wälsignade wänner, låt oss för Guds skull gå härifrån häbjan, det blir aldrig wäl!** då hennes man drog henne till sig, och tillika med en annan karl swarade, att, wore det Herrans wilje, kunde han träffa dem hwar som helst, hwilket de och straxt finga erfara.

Denna hustru och man befunnos liggande på knä, hållande mannen hustrun under armen."

— — —

I Stenums ministerialbok finner man alla de fem offren för blixtnedslaget antecknade avlidna 11/8 och begravda 13/8 1802 samt med åldersuppgifter försedda:

Bonden Anders Larsson 36, hans hustru Maria Svensdotter 25, bonden Olof Bengtsson 39, drängen Jonas Magnusson Billgren 21, och dennes broder Anders Magnusson Billgren 12 år gamla, samtliga från Västtomten. Bröderna Billgren "sticker ut" med sitt släktnamn. Fadern hette alltså Magnus Billgren, och i Stenums husförhörlängd anges denne född i Varnhem 1745. År 1775 förekommer han där som skomakare vid Solberga, när han gifter sig med *jungfrun* Lisa Sahlberg.

Västgötalitteratur på Vänersborgs 1800-talsdagar

Sven-Olof Ask och Niklas Krantz lockar med böcker. Foto: Lars Gahrn.

”1800-talsdagar” i Vänersborg anordnades den 28 och den 29 augusti 2021 av Vänersborgs museum. Själva museibyggnaden och Museiparken (det vill säga parken mellan museet och läroverkets aula) var platserna för dessa dagar. I god tid anlände jag till platsen för firandet, och snart såg jag en välbekant bil svänga in på planen framför museipalatset. Vid ratten satt Niklas Krantz och bredvid honom Sven-Olof Ask, skattmästare i Föreningen för Västgötalitteratur. Baksätena var uppfyllda av boklådor.

En fågelbok från 1867

Ask och Krantz skulle sälja böcker för Föreningen för Västgötalitteratur och även värva nya medlemmar. Föreningen ger ut en strid ström av skrifter och tar dessutom inte sällan hand om restupplagor, som annars skulle gå ett sorgligt öde till mötes. Den flitige skattmästaren har nämligen ofta ärenden till tryckerier, där han spanar och hör sig för. Ofta kan han på detta sätt rädda restupplagor. Krantz och Ask dukade upp ett smörgåsbord med både nya och gamla böcker, både föreningens skrifter och andras. Den verkliga rariteten, som passade utmärkt på en 1800-talsdag i Vänersborg, var en fågelbok med vackra färgplanscher, skriven av engelsmannen Llewellyn Lloyd, som var bosatt i Vänersborg och ägnade sig åt storviltsjakt och fiske. Han hade som synes icke färre än sex l i sina namn, och namnen bör ha varit en skräck på rättstavningsövningar. Boken var utgiven 1867, i Karl XV:s glada dagar, och kostade nu, mer än 150 år senare, 4000 kronor. På nätet kostar boken 8000, berättade Ask.

Böcker är ambassadörer för vår förening

Skulle man lyckas finna någon festivaldeltagare, som var hängiven ornitolog och dessutom beredd att swisha över 4000 kronor till föreningen? Det vore nästan för bra för att vara sant, och det

hände inte heller. Boken kommer dock utan tvivel att säljas, för 4000 eller 8000 kronor, det är frågan. Det gäller bara att nå ut till hugade köpare. Tack vare nätet kan man nå hela världen. Får engelsmännen nys om boken, kan budgivningen bli livlig. De två vännerna i bokståndet lyckades dock sälja en och annan billigare skrift och fick in inte mindre än 1720 kronor. Kanske får föreningen dessutom två nya medlemmar. Vi hoppas, att personerna i fråga inte glömmer att betala medlemsavgiften. Försålda böcker gör nytta på många sätt, inte minst som ambassadörer för sin förening. Köparna visar ju ofta upp dem för andra intresserade.

Mer västgötalitteratur

Vår förening var inte den enda, som tillhandahöll västgötalitteratur. Alltsedan 1905 verkar Vänersborgs Söners Gille i staden. Även detta Gille har givit ut böcker. Man hade ett helt stånd intill Krantz och Ask. Också Vänersborgs museum ger ut skrifter. En flitig författare är museichefen Peter Johansson, som till mycket annat är styrelseledamot i Föreningen för Västgötalitteratur. Den svenska sommaren är som bekant ofta lik den svenska vintern. Lördagen var gråkall, och fukt drog in från Vänern. Kylan kändes av på sikt. För mig gjorde det inte så mycket. Jag gick ibland in i museet för att lyssna på föredrag och blev då på nytt varmare. Krantz och Ask kände däremot av kylan, och dessutom avstod de från många intressanta programpunkter. De gjorde på många sätt en uppoffrande och tapper insats.

Lars Gahrn

Om kultorfabriken i Västergötland 1872

Att Vårgårda redan några år efter att stationssamhället kommit till 1856 skulle visa innovationskraft är kulturfabriken ett bevis på.

Den stora skogsskövling som skett i våra trakter under 1700- och 1800-talet innebar till slut en stor brist på bränsle. För att säkra bränsle för framtiden fick Hushållningssällskapet 1864 i uppdrag att se till att den lilla skog som fanns kvar skulle sparas och att beräkna hur länge brännorven skulle räcka. Torv var ett mycket vanligt bränsle på den här tiden. De kom fram till att den skulle räcka i 475 år. Detta var bakgrunden till att byggnationen av en kulturfabrik kom till i Vårgårda. Bolagsnamnet blev AB Industria och produktionen startade 1872.

Att det blev just i Vårgårda som fabriken byggdes berodde säkert på den goda kvalitén som torven hade här samt att lämplig mark uppläts av Aron Heyman. Bolaget Industria startades och upprop att teckna aktier i bolaget fylldes snabbt och intresse fanns även från Sveriges grannländer. Efter detta sätter man igång med byggnationen 1870. Löjtnant A. Anrep var den som anställdes som ledare för bygget.

1872 kom produktionen igång i den nya fabriken och vårgårdasonen J.P. Johansson var en av dem som fick jobb på kulturfabriken. Han fick till en början anställning som hantlangare och därefter ”kvartagen hos mästare som eldare”. J.P. Johansson skulle senare bli världsberömd som uppfinnare av skiftnyckeln.

Önskemålet från början var att få bort det mest kostnadskrävande momentet i hanteringen av torven, nämligen lufttorkningen. Detta skulle ske genom att man lät tillverka kulor av torven som sen skulle rulla av sig självt och torka. Problemet var att de torkade inte ”innerst inne”. Fukten blev således kvar och kulorna kunde inte användas som bränsle. Det hela blev ett stort

fiasko. Fabriken fick stänga ned några år efter starten.

Att samma tillverkning fungerade i Tyskland berodde troligen på det torrare klimatet där.

Det stora antalet aktieägare gjorde att förlusten för varje person inte blev så stor när fabriken till slut fick läggas ned.

Men inget ont utan att ha något gott med sig. Vid en undersökning visade det sig att torven vilade på ett mäktigt lerlager lämpligt för tegeltillverkning. Därmed byggdes Vårgårda Tegelbruk som var i bruk ända fram till den ödesdigra branden 1959.

Bo Wallentin

Ny bok om Alingsås. Från bondgård till sommarstugeområde och nu stadsdel.

I boken "Mitt Lövekulle. Ett tidsdokument slutet 1800-tal till slutet 1900-tal" beskriver Göran Lundin Lövekulle i Alingsås. Området ligger mellan sjön Mjörn och Västra stambanan och utgjordes ursprungligen av mark tillhörig gårdarna Bryngelsnäs, Skår och Alvhem. Från början var det jordbruksbebyggelse med gårdar och ett fåtal torp. Vid förra sekelskiftet uppfördes ett antal stora sommarvillor för välbeställda göteborgsbor. Det var lätt att ta sig till Lövekulle som hade egen station vid stambana. Senare under perioden, från slutet av 1930-talet till 1950-talet, såldes ett flertal tomter som bebyggdes med sportstugor. Många av dessa är idag rivna och ersatta med villor. Utvecklingen har gått från jordbruksbebyggelse till sommarstugeområde för att idag vara en attraktiv stadsdel i Alingsås.

Göran Lundin har gjort ett gediget arbete med att presentera området i ord och bild. Han har beskrivit varje fastighets tillkomst och utveckling ofta med personliga berättelser från tidigare eller nuvarande ägare. Uppväxt i familjens sommarstuga på Lövekulle och nu åretruntboende i området är han rätt person att förmedla berättelserna.

Boken kan erhållas från Göran Lundin, Svallåsvägen 130, 44144 Alingsås.

Ulf Lycke

Årets hembygdsbok handlar om Mariestad

Den 4 december delade Sveriges hembygdsförbunds ut priset Årets hembygdsbok. Det vinnande bidraget blev "Mariestads historia - förhistorien och tillkomsten" av Ullervad-Leksbergs hembygdsförening". Författare är Åke Möller.

Så här lyder juryns motivering: "Boken är ingen 'vanlig' stadsmonografi. Huvudtemat är tiden för Mariestads grundande men ett fylligt och utförligt avsnitt om förhistorien inleder och sätter in stadsgrundandet i ett historiskt perspektiv. Författaren har gjort en gedigen forskningsinsats och presenterar många nya rön på en lättflytande prosa. Det är en vacker och omfattande bok, tung att bära men lätt att läsa."

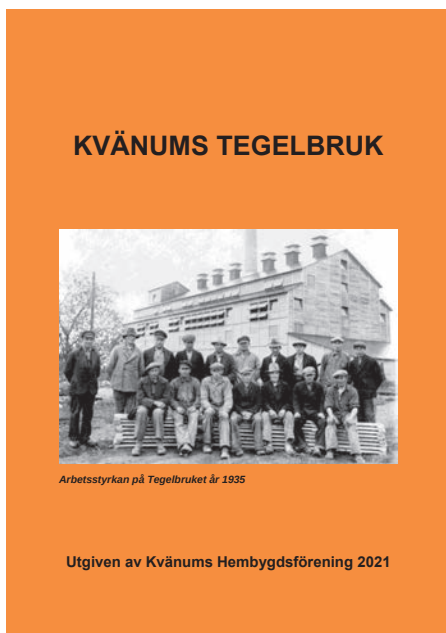
Med utmärkelser vill vi uppmärksamma den kulturhistoriska litteratur som våra medlemsföreningar gör tillgänglig för en bred publik. Årets pristagare är tveklöst en värdig vinnare, säger Jan Nordwall, generalsekreterare för Sveriges hembygdsförbund.

Priset delas ut i samband med en lokalhistorisk webbkonferens. Utmärkelserna Årets hembygdsbok har instiftats av Sveriges hembygdsförbund för att uppmärksamma hembygds litteraturen. Varje år ger landets 2060 hembygdsföreningar ut runt 1 300 skrifter som på olika sätt berättar om lokalsamhällets människor, miljöer och utveckling. Det första priset delades ut 2012.

Sveriges hembygdsförbund samlar en av Sveriges största folkrörelser med 2 060 föreningar och 400 000 medlemmar och arbetar aktivt för att göra kulturarvet tillgängligt för alla. Hembygdsrörelsen spelar en viktig roll både för den lokala identiteten och för utvecklingen av lokalsamhället.

Föreningen för Västgötalitteratur gratulerar Åke Möller till priset!

Kvänums tegelbruk

Kvänums tegelbruk startade sin verksamhet i maj 1935. Verksamheten höll på i över 30 år, men 1968 blev det sista året. Kvar idag är en torklada, några fundament och den stora tegelbruksdammen.

Kvänums hembygdsförening har forskat i tegelbrukets historia och utgav nyligen en skrift på hela 160 sidor. Man återger en mängd minnesbilder från f.d. anställda. Även har man lyckats göra en förteckning över alla anställda.

Det var inte bara tegelstenar som tillverkades. En anställd, Jarl Gustavsson, roade sig med att göra lerfigurer vilka målades och såldes. Kvänumstomten var en av de många figurer som prydde hemmen, gissningsvis främst i Kvänum. Ett par dussin olika prydnadsföremål är fotograferade i boken.

Jag gissar att boken kan glädja många i Kvänumstrakten. Arbetsgruppen bakom boken har gjort ett bra arbete, med mycken forskning i gamla tidningslägg och intervjuer. Upplagan är endast 300 exemplar, så jag gissar att den snart kan vara slutsåld.

Sven-Olof Ask

Litterärt 50-årskalas i Falköping

Den 6 oktober var Lars Gahrn och jag på plats i Falköpings bibliotek. Där och då firade biblioteket 50 år i de nuvarande lokalerna på Sankt Sigfridsgatan.

Utanför entrén fanns ett tält där det bjöds på fika och balonger och inne i biblioteket fanns en miniatyrbibliotek och andra aktiviteter såsom författarbesök.

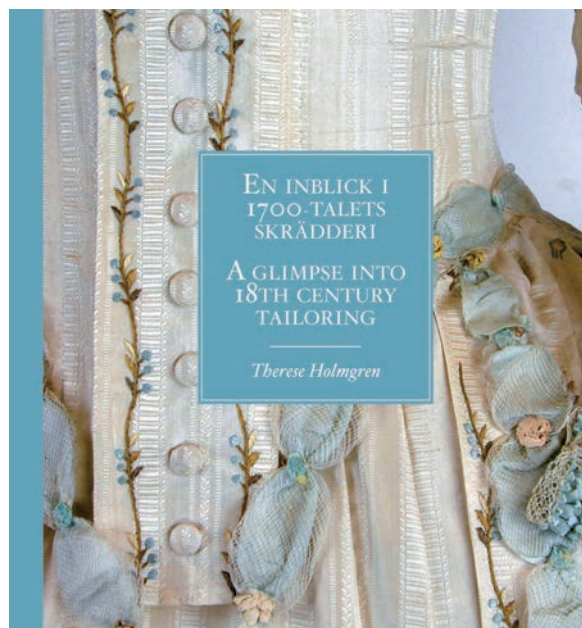
1901 bildades Falköpings folkbibliotek och fick då husera i några rum i rådhuset. 1941 övergick folkbiblioteket till att bli ett stadsbibliotek.

Därefter blev det under åren flera förflyttningar till olika adresser. 1969 beslutade kommunfullmäktige om en ny byggnad för stadsbiblioteket.

I juni 1970 togs första spadtaget och i oktober 1971 öppnade det nya biblioteket. Inför invigningen var Astrid Lindgren och Vilhelm Moberg inbjudna, som båda svarade, och tackade nej. Biblioteket har generösa öppettider där man är välkommen veckans alla dagar med undantag under sommaren.

Niklas Krantz

Västgötadräkter

Therese Holmgren är utbildad sömmerska och har som extra hobby studerat klädesplagg i västgötska museisamlingar. Hon har mycket att visa och berätta vilket nyss resulterade i en bok.

Våra museer har i sina samlingar en mängd klädesplagg. Ofta ligger dessa i magasin eftersom de naturligtvis är sköra och inte alltid kan ställas ut. Men Therese har besökt museerna i Skara, Vänersborg, Vadsbo museum (Mariestad), Göteborgs stadsmuseum och Alingsås. Där har hon kunnat hitta en mängd dräkter vilka nu beskrivs.

Vad sägs om en svart brudklänning som sista gången användes i Toarp år 1821. Sydd i slutet av 1700-talet. Eller en glänsande herrväst som tillhört majoren Lillie å Äspås, gjord under sent 1700-tal. Dessa båda finns nu på Västergötlands museum i Skara.

Vackrast är kanske en långärmad väst, som har tillhört Jonas Alströmer (Alingsås museum).

Boken är synnerligen rikt illustrerad, med samtliga bilder i färg. Många delar av dräkterna är avritade med mått, så nu är det möjligt för de som är händiga, att försöka sy upp plagg som har flera hundra år på nacken.

Boken omfattar 179 sidor och är inbunden i hårda pärmar. Utgiven av Lokrantz förlag i Lidköping.

Boken är tvåspråkig; svenska och engelska.

Sven-Olof Ask

Utdrag av Protokoll fört vid årsmötet den 21 augusti 2021, Glasets Hus i Limmared.

Årsmötet var förlagt till Glasets Hus i Limmared. Styrelseledamoten Thomas Johansson guidade runt i muséet och berättade om glasbrukets historia. Här i Limmared finns idag Sveriges äldsta glasbruk som fortfarande är i bruk. Glasbruket startades av överste Gustav Ruthensparre år 1740. Under senare delen av 1800-talet övertogs glasbruket av familjen Brusewitz. Tillverkningen blomstrade med produkter som bruksglas, fönsterglas, prydnadsglas, buteljer och apoteksflaskor. Vid denna tid byggdes Oxabanan för att kunna transportera varor till den närmast belägna järnvägsstationen i Ulricehamn. Idag tillverkas fortfarande bland annat burkar och flaskor, inte minst flaskan till Absolut vodka, Glasets Hus invigdes 2012 och är ett centrum för hela bygden med museum, glashytta, restaurang/café och konferenslokaler.

§ 5 Årsmötets behöriga utlysande

Kallelse till årsmötet gjordes i juninumret av Meddelandet och anses därmed vara utlyst i god tid.

§ 6 Verksamhetsberättelse för år 2020

Samtliga närvarande medlemmar hade tillgång till Föreningens verksamhetsberättelse för år 2020. Ordförande gjorde en kort genomgång. Bland annat konstaterades att Corona-pandemin har medfört inskränkningar i föreningens verksamhet, till exempel har två bokauktioner fått ställas in. Årsmötet genomfördes med ett fåtal närvarande medlemmar. Årets Västgötabok tilldelades Tore Hagman för boken: Vår tid med jorden. Föreningens bokutgivning och årsskriften, som är den sista årgången, kommenterades.

Verksamhetsberättelsen läggs till protokollet.

§ 7 Bokslut

Skattnästare Sven-Olof Ask redogjorde för 2020 års bokslut, som också delats ut till alla närvarande medlemmar. Intäkterna för år 2020 är mindre än jämfört med 2019, eftersom endast en bokauktion kunde genomföras. Övriga intäkter är medlemsavgifter, bokförsäljning, bidrag med mera. Den största utgiften är tryckkostnader för bokutgivning, årsskrift och fyra nummer av Meddelandet. Årets underskott blev: 118.812 kr. Föreningen har tillgångar på plusgiro och bank på cirka 1,2 miljoner. Värdet på Föreningens boklager är uppskattat till 120 tkr.

Bokslutet läggs till protokollet.

§ 8 Revisionsberättelse

Revisionsberättelsen, undertecknad av revisorerna Lars Berg och Göran Englund, lästes upp av styrelseledamoten Thomas Johansson. Revisionsberättelsen läggs till protokollet.

§ 9 Ansvarsfrihet

I enlighet med revisionsberättelsens förslag ges Föreningens styrelse ansvarsfrihet för det gångna verksamhetsåret 2020.

§ 10 Val

Till ordförande för verksamhetsåret 2021 valdes Johnny Hagberg, omval.

Styrelseledamöter som väljs på två år, 2021-2022:

Sven-Olof Ask, Anne Andersson, Christina Ström, Thomas Johansson, Annicka Berggren, samtliga omval.

Övriga ledamöter, valda 2020, kvarstår 1 år:

Gerd Ljungqvist Persson, Niklas Krantz, Anna Lokrantz, Peter Johansson.

Val av ordinarie revisorer, 1 år:

Lars Berg och Göran Englund, omval.

Val av revisorssuppleanter, 1 år:

Erik Gustafsson och Gabriel Hallbäck, omval.

Valberedning, 1 år:

Omval av Håkan Brander (sammankallande) och Reino Löfgren.

Föreningen har för avsikt att knyta korresponderande ledamöter till styrelsen, som till exempel kan bidra med artiklar till Meddelandet.

§ 11 Fastställande av årsavgift för år 2022

En diskussion uppstod i samband med fastställandet av medlemsavgift för nästa år. **På förslag från deltagarna i årsmötet höjs medlemsavgiften från och med nästa år, 2022, till 150 kr för enskild medlem och 200 kr för makar/sambor/bibliotek, muséer och andra institutioner.** Årsavgiften har varit oförändrad sedan mitten av 1990-talet.

§ 12 Förslag till verksamhetsplan för 2021-2022

Utgivning av fyra nummer av medlemsskriften Meddelandet.

Tre böcker kommer att ges ut: En ny upplaga av Äldre Västgötagalen redigerad av professor Per Axel Wiktorsson. Christina Dalhede: Privat konstmarknad 1650-1750. Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgs-konstnärer.

60-årsjubileum:

Nästa år, 2022, firar Föreningen 60 år. Detta kommer att uppmärksammas på många sätt. Vice ordförande Gerd Ljungqvist Persson berättar kort om aktiviteter som kommer att genomföras under perioden mars-oktober; bland annat årsmöte i Vänersborg, föredrag och andra aktiviteter i olika delar av landskapet. Mer information kommer längre fram i Meddelandet och på hemsidan.

§ 13 Årets Västgötabok

Utmärkelsen Årets Västgötabok delas inte ut i år. Däremot kommer två böcker att uppmärksammas nästa år i samband med jubileet.

§ 14 Stadgar

Föreningens nuvarande stadgar antogs 1988 och en revidering behöver göras. Styrelsen har diskuterat och lämnar följande förslag till ändringar och tillägg i texten:

I §4 ändras texten Årets vackraste västgötabok – till Årets västgötabok. Kommentar: Innehållet i boken är lika viktig som layout, tryckning, papperskvalitet, foton, typsnitt med mera.

§5 Tillägg: Styrelsen åligger att till årsmötet avge verksamhetsberättelse och bokslut samt att föra protokoll över sammanträden och årsmöten.

Ändring: Vidare att utse publiceringsutskott, och utge Meddelanden. Årsskriften upphör från och med 2021. Meddelanden skrivs med stort M.

Ändring: Styrelsen utser även jury för Årets västgötabok.

Tillägg: Beslut om ekonomiska åtaganden skall fattas av en enig styrelse.

Om jävsituation skulle uppstå i någon fråga där styrelsemed-

lem kan ha ekonomisk eller annan vinning av ett visst beslut, skall medlemmen inte delta i beslutet.

§6 Föreningens handlingar skall förvaras i deposition vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara eller på annan plats varom styrelsen fattar beslut. Förslag på annan plats: Föreningsarkivet i Lidköping.

§8 Tillägg: Beslut om upplösning av föreningen fattas på två på varandra följande medlemsmöten varav minst ett är ett ordinarie årsmöte. Beslut fattas med två tredjedels majoritet vid båda medlemsmötena.

Ändring: Om föreningen upplöses skall tillgångarna fördelas enligt styrelsens beslut. Tillgångarna skall därvid tillfalla institution eller dylikt som främjar Västergötlands kultur.

Slutgiltigt beslut om dessa ändringar och tillägg till stadgarna kommer att tas på nästa årsmöte 2022.

Utdrag av Protokoll fört vid konstituerande möte den 21 augusti 2021, Limmared.

Närvarande: Johnny Hagberg, Gerd Ljungqvist Persson, Sven-Olof Ask, Anne Andersson, Thomas Johansson, Niklas Krantz och Annicka Berggren.

§ 3 Konstituerande val

Till vice ordförande valdes Gerd Ljungqvist Persson.

Till skattnästare valdes Sven-Olof Ask.

Till sekreterare valdes Annicka Berggren.

Till vice sekreterare valdes Christina Ström.

Inga förändringar har skett i styrelsen sedan förra årsmötet utan består som tidigare av: Johnny Hagberg, ordförande, samt Gerd Ljungqvist Persson, Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Thomas Johansson, Peter Johansson, Christina Ström, Anne Andersson, Niklas Krantz och Anna Lokrantz.

§ 4 Firmatecknare

Till firmatecknare och att teckna firman var för sig utsågs Johnny Hagberg och Sven-Olof Ask.

§ 5 Årets Västgötabok

Niklas Krantz och Anne Andersson utses till kommitté för Årets Västgötabok

§ 6 Publiceringskommitté

Johnny Hagberg och Christina Ström utses till publiceringskommitté.

Dicksons Vikaryd i ny bok

Många av oss medlemmar har gissningsvis aldrig hört talas om Vikaryd! Det kan möjligen bero på att det slott som en gång fanns där sedan länge har försvunnit. Nu har vi chansen att lära oss mer om en svunnen epok.

Däremot är vi mer bekanta med släkten Dickson. Inte minst med de sanna historier som finns om James Dickson, riksdagsmannen som hade en livs levande snok i kavajfickan.

Allt detta, och mer därtill kan man läsa om i den omfattande boken om Dicksons Vikaryd, som ligger strax utanför Alingsås. Vår medlem Håkan Kumler har författat, fotograferat och forskat kring historiken kring detta försvunna slott.

Det hela började på 1880-talet, när Axel Dickson med familj flyttade in i slottet. De bodde där tills epilogen kom i mitten av 1940-talet. Då gav man upp, gjorde stor auktion varvid allt försåldes, t.o.m. taket som var av koppar. En spännande släktsaga

på en vacker ort, fick sin epilog. Detta tyckte Håkan Kumler var spännande, så han började gräva.

Håkan Kumler hade tur. Det måste man ha när man gräver i äldre historik. Vid ett möte år 2016 i Alingsås, träffade han en ättling till de forna ägarna på Vikaryd, en Christina Dickson. Hon är barnbarn till slottsbyggaren Axel D. Hon hade kvar ett boende på Vikaryd, i form av ett sommarboende. Det visade sig att hon var i besittning av en formidabel kulturskatt – långt mer än ett trettiotal familjealbum från 1800-talets slut och framåt. Otaliga besök hos Christina Dickson gav möjlighet till att ta del av berättelser och foton om familjen och dess gods.

År 2019 höll Håkan Kumler föreläsningar i Alingsås om Vikaryd och dess historia, vilket lockade nära 800 personer. Tanken om att beskriva allt detta i en bok lockade, och nu är boken ett faktum.

Tur återigen, är väl att dagens teknik med att scanna in foton och få dessa till skarpa kopior har gjort att boken är rikligen försedd med kopior av yttersta kvalitet. Mest svartvita förstås, men även nyare färgfotografier som kompletterar de gamla familjealbumen.

Släkten Dickson kom från Skottland till Göteborg 1809, bedrev grosshandel och blev förmögna. Alla som besökt Tjolöholms slott söder om Kungsbacka har hört historien om en av de framgångsrika Dicksönerna. Dock hade ju han otur, som av blodförgiftning avled innan han ens hann flytta in i det sagolika Tjolöholm.

Sven-Olof Ask

Boken omfattar nästan 200 sidor inbunden i hårda pärmar och kan köpas från Håkan Kumler. Pris 320 kr + ev. porto. Beställes via email: hakan.kumler@telia.com

En schackrutig historia. Falkenbergska vapen under århundraden.

I en nyutkommen bok berättas om släkten Falkenbergs vapen. Ur ett västgötskt perspektiv är innehållet i boken intressant, inte minst då det i Hassle kyrka hänger flera vackert renoverade vapensköldar efter namnkunniga falkenbergare. Här kan nämnas Cunrad (Conrad) Falkenberg af Trystorp (1591-1654) och Gabriel Falkenberg af Trystorp (1689-1756). Den senare har inget huvudbaner utan ett epitafium som är helt förgyllt. Här finns också ett gravkor under sakristian för den Falkenbergiska familjen. Börstorp slott i Enåsa socken beboddes av falkenbergare under många generationer.

Den falkenbergiska vapenheraldiken kan verka enkel. Här återfinns tolv schackrutor i rött och vitt. Detta heraldiska uttryck är mästerligt eller som den svenske heraldikern Jan Raneke uttryckte det efter att ha slutfört sitt arbete med de falkenbergiska vapnen: "Utan att vilja bedöma min tolkning vill jag rent allmänt säga, att detta vapen är ett av den svenska adelns vackraste från heraldisk synpunkt." Raneke kom också att utföra en ritning och målning av det adliga, friherrliga och grevliga vapnet.

I bokens inledning berättar Inga von Corswant-Naumburg i en artikel om Vapenskölden – en heraldisk historia. Det handlar om heraldikens grunder och dess regler. Ett vapen består av en sköld och flera andra delar såsom en eller flera hjälmar, kronor, hjälmbindel/vulst, halsklenod, hjälmprydnader, hjälmtäcke eller vapentält och ibland även sköldhållare.

Under 1600-talet och större delen av 1700-talet delades och klövs skölden för furstar och högre adeln. Det blev ett flertal fält med olika motiv som hade anknytning till händelser, områden och ingifta släkten.

Ättens stamvapen är det ursprungliga vapnet som ibland fanns i släkten innan ätten adlades. Detta stamvapen placeras i centrum av skölden då skölden delas i flera fält och anges då även som hjärtvapnet. För ätten Falkenberg är det de 12 schackrutorna i silver och rött.

Den nu i Sverige levande släkten Falkenberg kan leda sitt

ursprung tillbaka till senmedeltidens Mark Brandenburg i Tyskland. Släktens tidigaste säkra omnämnande är 1432 i byn Berkholz i nuvarande Uckermark. De äldsta avbildningarna av släktens vapen är betydligt yngre, nämligen i ett sigill från 1611 samt i ett anträdd och i ett epitafium från 1600-talets förra hälft. Dock har under arbetet med denna bok har några äldre avbildningar påträffats i Sverige och Tyskland.

I ett av bokens kapitel berättar heraldiske målaren Leif Ericsson om den speciella teknik som använts då man målar vapensköldar på Riddarhuset och för Serafimerorden. Tekniken återinfördes 1985 då Hovmålaren Bengt Olof Kälde (1936-2014) trädde till som heraldisk målare vid Kungl Maj:ts Orden. Han hade lärt sig tekniken vid konstakademin i Wien. Tekniken innebär att laserad färg läggs på en försilvrad eller förgylld grund. Syftet är att skapa en glimrande lyster genom att ljuset reflekteras mot metalgrunden genom de tunna laserande färgerna. Denna teknik använde Ericsson då han målade de falkenbergiska sköldarna på Riddarhuset.

I bokens slutkapitel behandlas ämnet vapen användning. Alltså hur man kan märka föremål och annat med ett släktvapen. 199 bilder visar prov på sådan användning alltifrån gravmonument, gravstenar, huvudbaner, epitafier, oblataskar, vimplar, sigill, lackstämplar, vapenringar, exlibris, brevpapper, porslin, matbestick till tändsticksaskar, pennor m.m. Uppräkningen kan även avsluta en tatuering med den falkenbergiska hjärtskölden som Anna I. C. Falkenberg af Trystorp (1931-2016) vid 80 års ålder lät tatuera in på sin högerarm.

Johnny Hagberg

En schackrutig historia. Falkenbergska vapen under århundraden.

Inga von Corswant-Naumburg, Fredrik Falkenberg, Rolf Falkenberg och Leif Ericsson.

Falkenbergiska Släktföreningens Skrifter XV, 2021, 237 s. Tryckt i 600 numrerade exemplar.

Kammarherre Magnus Lagerberg

– med bägge fötterna i det förflutna

Kammarherre Lagerbergs exlibris – ett flerfärgstryck, som var mycket ovanligt och påkostat på sin tid.

Vad skulle Magnus Lagerberg ha i sitt exlibris? För den, som känner hans levnadslöpp och hans inriktning, är svaret givet. I hans exlibris ser man givetvis hans adelsvapen. Bland adelsmän är deras vapen mycket vanligt som sinnebild i deras exlibris. Det är ju ett igenkänningstecken, ett ägarmärke eller bomärke, för ätten, men i Lagerbergs fall finns djupare liggande orsaker än så till att adelsvapnet är med i hans exlibris. I hans ungdom var adelskapet hans enda tillgång utöver ungdom, duglighet och framåtanda. Utan adelskapet skulle han, mänskligt att döma, aldrig ha blivit något här i livet. Han utnyttjade det fullt ut, skickligt och målmedvetet, och det med stor framgång. Även i våra dagar är det fint att vara adlig. På Lagerbergs tid gav adelskapet innehavaren stort anseende och stor vördnad.

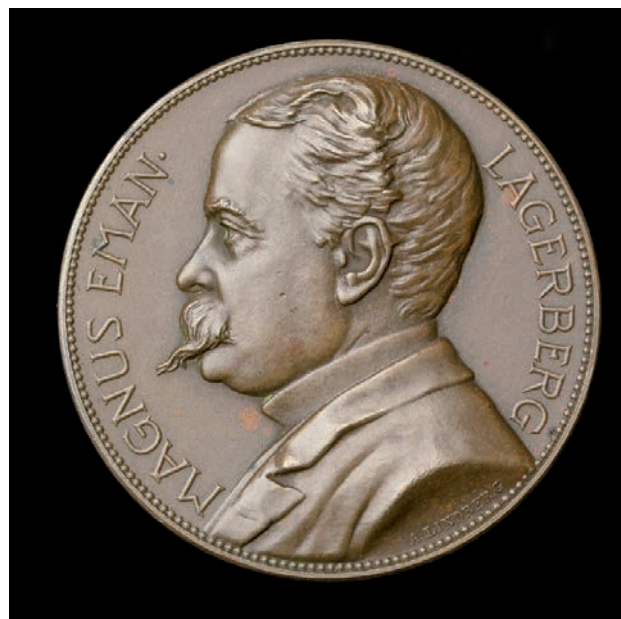
Adelskapet – en viktig tillgång

Adam Magnus Emanuel Lagerberg (1844–1920) tillhörde en fattig adelsläkt och sändes, dagen efter sin 18-årsdag, år 1862 till Göteborg för att arbeta som handelsbokhållare i en grosshandelsfirma. Detta var ett arbete utan ärans glans och framtidsutsikter. År 1863 dog fadern, och dödsboet undgick konkurs endast genom att fordringsägarna efterskänkte sina fordringar. (Det fanns ändå ingenting att ta.) Magnus skulle nu försörja sin mor och sina syskon. Han hade dessutom åtagit sig att oavlönad ordna Göteborgs Museums mynt- och medaljsamling. Han visade sig duktig att ordna fram sponsorpengar. År 1864 fick han anställning som museets ombudsman, det vill säga museichef. Äntligen fick han pengar att röra sig med. Han satsade dem helt rätt. Han köpte en adelsuniform, for till Stockholm, ansökte om audiens hos hans Majestät Konungen och bad att få bli kammarjunkare, det vill säga ett slags hovman. Tjänsten var oavlönad och kostade inte kungen något. Carl XV var en nådig och frikostig herre, särskilt om nådevedermälena inte kostade honom något. Lagerberg fick sin titel. Senare blev han befördrad till kammarherre. Därmed kunde han skaffa sig en ännu ståtligare uniform. Sällan

eller aldrig behövde han tjänstgöra. Ämbetet var främst titulärt. Hade han inte varit adelsman, hade han inte kommit i fråga. Hovmän skulle vara adliga. Kammarherren förstod värdet av sin titel och använde den i alla sammanhang, även på bokryggarna till de skrifter, som han i sinom tid författade. Adelsvapnet använde han på sina spelpenningar (polletter), titelbladet till sina böcker och på det gravkor, som han på senare år lät bygga åt sig och sin familj vid Råda kyrka. I Råda kyrka lät han sätta upp fyra konstfullt snidade och vackert målade adelsvapen med anknytning till säteriet. Däribland finns givetvis Lagerbergs eget vapen.

Latin – ett språk med anseende

Språket på kammarherrens exlibris är latin. Där står "Bibliotheca Lagerbergiana" (Det Lagerbergska biblioteket). Latinet var de lärdes språk, men latinet var på väg ut. De levande språken trängde undan latinet. På 1700-talet blev franskan de bildades samtalsspråk. Under 1800-talets senare del blev tyska ett viktigt världsspråk för svenskarna. Liberalerna gick till storms mot latinherraväldet i skolorna och ville i stället gynna de levande språken. Lagerberg höll på latin. Hans valspråk var ett gammalt romerskt tänkespråk: Cuique suum (Åt var och en sitt), med omvänd ordföljd (Suum cuique) känt i den latinska litteraturen alltifrån Cato den äldre. Även på sitt gravkor skulle han ha en latinsk inskrift. Där står med versaler: Sepulcrum familiae Lagerbergii (Grav för Lagerbergs familj). I Råda fanns väl knappast utöver prästen någon, som kunde läsa dessa ord, men Lagerberg var inte rädd för att vara otidsenlig. Han tillhörde inte den nya tiden utan den gamla.

Kammarherre Magnus Lagerberg – en framstående och mångsidig kulturpersonlighet i Västsveriges kulturliv.

Magnus Lagerberg var vänd mot det förgångna

Kammarherre Magnus Lagerberg ledde under många år Göteborgs Museum på ett utomordentligt sätt. Samlingarna blev hela tiden större. Museet fick större lokaler. Kammarherren hade en utomordentlig förmåga att skaffa fram donatorer och vad vi kallar "sponsormedel". Han bekostade tillkomsten av många minnespenningar med porträtt av kända män och kvinnor. Han tog initiativet till många andra sådana minnesmedaljer. Han var trevlig och vänlig och blev en gärna sedd gäst på alla större

bjudningar. Hans eftermäle motsvarar dock inte hans insatser. Han har drabbats av "klandersjukans hån". Varför har det blivit så? Magnus Lagerbergs värld bestod av det förflutna och av det som var ställt på avskrivning. Hans föredömen och förbilder hörde det förflutna till. I hans värld fanns ingenting, som hörde framtiden till. Så var det även med hans kunglige herre, Oscar II. Under sådana förhållanden hjälpte det inte, att både konung och kammarherre gjorde stora insatser, fullgjorde sina uppdrag på ett lysande sätt och visade sig vänliga och tillmötesgående mot alla och envar. De flesta av oss lever helt och hållet i sin samtid och i framtiden. Därför kan vi i allmänhet inte uppskatta eller ens förstå män som Oscar II och kammarherre Magnus Lagerberg.

Kammarherren drabbades av avundsjuka och klander

Lagerbergs framgångssaga gick utanpå det mesta: en utfattig handelsbokhållare lyckades nå höga poster i samhället, förvärva rikedom och vinna berömmelse. Avundsjukan hos alla, som inte var lika lyckligt lottade, blev därför gränslös. Eftersom kammarherren var stolt över adelskap, uniformer, ordnar, minnespenningar och annat, som på den tiden började anses som otidsenligheter, blev klandret skarpare än om han hade följt med sin tid. Lagerberg var som sagt stolt över sina många ordnar. Liberalerna klandrade skarpt ordnarna. Man menade, att utdelning av medaljer var ett sätt för överheten att köpa människor. Så var det givetvis, men man kan invända, att överheten alltid, inte minst i vår tid, köper människors lojalitet genom att dela ut belöningar, och att ordnarna – i motsatt till de andra belöningarna – inte kostar statskassan mer än en mindre obetydlighet. Samlande av mynt och minnespenningar var på Lagerbergs tid en verksamhet för en mindre skara förmögna och högt uppsatta män. För folk, som stod överheten och de besuttna emot, kunde även inriktningen på mynt och minnespenningar därför vara misstänkt eller klandervärd, fastän det ena verkligen inte hänger ihop med det andra. Det småsinta klandret har präglat även hans levnadsteckning (Erik Gamby, Magnus Lagerberg: Museiman, numismatiker, kammarherre, Göteborgs Numismatiska Förenings småskrifter nr 22, 1991). Tack vare bokens många sakuppgifter begriper läsaren dock snart, att Lagerberg var en framstående museiman och en stor kulturpersonlighet, som gjorde mycket stor nytta på de flesta områden. Som människa var han som sagt både trevlig och vänlig. Han hade förtjänat ett annat omdöme.

Det Lagerbergska biblioteket förutsattes hållas samlat

Man lägger märke till att kammarherrens förnamn inte förekommer på hans exlibris. Boken i fråga tillhör "det Lagerbergska biblioteket". Boksamlingen förutsattes gå i arv inom ätten, i detta fall snarast inom familjen, som en sammanhållen enhet, nästan som ett fideikommiss. Inom många herrgårdar, som var fideikommiss, utgjorde även herrgårdsbiblioteken fideikommiss, som inte fick skingras utan skulle hållas samman. Råda säteri var dock inte något fideikommiss. Eftersom Lagerberg levde över sina tillgångar, kunde han inte behålla denna herrgård. Böckerna blev inte stående som ett sammanhållet bibliotek på Råda utan måste ut och vandra. Kvar i böckerna finns dock hans exlibris som en påminnelse om hur kammarherren hade velat ha det.

Exlibris i färg

Kammarherrens exlibris avspeglar som sagt hans inriktning på det förflutna. I ett avseende var hans exlibris emellertid modernt. Det är tryckt i färg. Ännu idag är färglagda exlibris mindre vanliga. Kammarherren visste att adelsvapen gör sig bäst i färg. Han hade både stilkänsla och skönhetsinne.

Lars Gahrn

Hösten två bokauktioner

Auktion i Stora Levene den 13 november

Under hösten har föreningen hållit två bokauktioner i Stora Levene församlingshem. Det var lördagarna 16 oktober och 13 november. Utan tvekan märks det att det varit något färre besökare. Priserna har också varit tämligen moderata.

Dyraste objektet vid dessa auktioner blev en originaltavla signerad Folke Dahlberg. Slutbudet blev 17 000 kronor.

Noterbart är att sockenböckerna blir allt svårare att sälja. Här finns förstås undantag. Öttum är bland dem som fortfarande betingar ett högt pris.

Preliminärt datum för vårens auktion är lördagen den 26 mars.

*Föreningen Västgötalitteraturs
medlemmar tillönskas en
God Jul och Gott Nytt År*

PRIVAT KONSTMARKNAD 1650–1750

Björn Fredlund
Christina Dalhede

PRIVAT KONSTMARKNAD

1650–1750

Konstsamlingar
hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer

Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer av docenterna Björn Fredlund och Christina Dalhede.

Det är ett tvärvetenskapligt arbete där både konst, konsthantverk, ekonomi, skeppsfart och mycket annat träder fram och får sin belysning och kommentarer. Titeln är också lockande: Privat konstmarknad 1650–1750. Konstsamlingar hos Göteborgsbor och Göteborgskonstnärer.

Det är en expansiv period av Göteborgs historia som här beskrivs från ett av stadens fyra sekler. Vid denna tid stärks ekonomin, borgerskapet hittar sin plats, handel och sjöfart påverkar den sociala situationen för många göteborgare. Staden växer och så även intresset för konst. Några börjar att skapa samlingar. Vi möter kulturintresserade handelsmän som tidigt samlar på konst. Mycket av detta har hittills varit en okänd del i Göteborgs historia.

Denna bok beskriver resultatet och ger en analys av det yttre skeendet i staden. Men den handlar framför allt om det konstmässiga. Allt från importen av färgämnen till placeringar av de färdiga konstverken. Vi möter målare, konsthantverkare, bildhuggare, silversmeder och förgyllare. Det blir en spännande resa som läsaren får vara med om. Att idag få se in i en målares verkstad på 1700-talet är en intressant och lärorik upplevelse. Mötet med målarmästaren och äldermannen Johan Ross ger en inblick i måleriets fascinerande värld.

Boken omfattar ca 480 sidor, hårdbandsbunden och rikt illustrerad och är utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur
Pris 250 kr + ev. porto

Beställning sker genom soask54@gmail.com
eller

Föreningen för Västgötalitteratur, Box 324, 532 24 Skara